
Rosalind Miles ZENSKA POVIJEST SVIJETA Tko je skuhao posljednju večeru?

Europapress holding: Novi Liber, 2009., 439 str.

Rosalind Miles nagrađivana je britanska autorica publicistike i proze. Ovu je knjigu, kako sama navodi, posvetila svim ženama koje do sada nisu imale povijest. Njome je željela rasvijetliti povijesne zablude vezane uz žene i njihov udio u povijesti te donijeti pregled prešućene ženske povijesti. Knjiga se sastoji od opsežna uvoda i četiri poglavlja kroz koja se kronološki prikazuje položaj žena u društvu.

U uvodu autorica ističe da se od prvih trenutaka učenja povijesti stječe dojam da žene u povijesti i u napretku čovječanstva nisu imale udjela, s obzirom na to da su u povijesnim prikazima spomenute tek malobrojne žene. Također, odgovara na pitanje zašto bi se uopće trebalo govoriti o ženskoj povijesti, kao odgovor onima koji smatraju da je svaka situacija u povijesti imala jednak utjecaj na muškarce i na žene. Naime, bilježila su se samo muška dostignuća i muška povijest, pa je stoga veći dio povijesnih zapisa netočan. Tek su u današnje vrijeme povjesničari počeli uviđati da su najveći dio ljudske povijesti muškarci i žene imali suprotstavljena iskustva.

Miles smatra da na početku rasprave o ženskoj povijesti treba odgovoriti na pitanje: kako je došlo do podčinjenosti žena? Opširan odgovor na to pitanje pružila je u iduća četiri poglavlja, u kojima je sa-

žela pregled ženske povijesti i povijesti ženske podčinjenosti.

U prvom poglavlju, *U početku*, iznosi da situacija nije uvijek bila takva – povijesni zapisi pokazuju da su žene bile slobodnije u prijašnjim razdobljima nego danas te da su imale poseban status unutar plemena. Iako je u društvu prilično raširen stereotip o "lovcu" kao odgovornom za opstanak i razvoj plemena te o ulozi prvih žena kao "lovčevih družica", na više nalazišta pronađeni su dokazi iz pleistocena koji upućuju na presudnu ulogu žena u svim oblicima opstanka i razvoja plemena. Lov je zapravo bio djelatnost cijele skupine, a jedina podjela rada po spolovima u primitivnim skupinama bila je skrb za djecu i zaštita grupe. Daleko od toga da žene u pretpovijesti nisu bile žrtve nasilja ili ubojstava, ali bile su manje potlačene nego što bi moderan promatrač mogao očekivati.

Također, ističe Miles, prvi je bog bio žena, a ipak, u kasnijim razdobljima prikazi štovanja Velike Božice omalovaženi su kao "mitovi" ili "kultovi". Kada je sir Arthur Evans, otkrivač izgubljene minojske civilizacije na prijelazu u 20. stoljeće, izjavio da figurice koje je otkrio predstavljaju istu Veliku Božicu, moderna je znanost prihvatila tu činjenicu. S obzirom na pronađene prikaze te božice, donesen je zaključak da je mogućnost rađanja bila presudna za činjenicu da je prvi bog bio žena. Prije nego što je otkriveno načelo razmnožavanja, smatralo se da se djeca jednostavno rađaju ženama te da muškarci nemaju udjela u produljenju vrste. Tako je nastalo štovanje Velike Božice te mišljenje da je rođenje novoga života iz ženskoga tijela neraskidivo povezano s rađanjem novih usjeva iz tijela Zemlje. S vremenom je postala jasna muškarčeva uloga u stvaranju djece, a spoznaja da muškarac odlučuje o trudnoći zaključila je revoluciju koju su pokrenuli muškarci. Tada se o falusu počelo govoriti kao o svetom oruđu stvaranja, pa je postupno nastala definicija prema kojoj je muškarac gospodar svih ljudskih vještina i sposobnosti, a žena tek njegova suprotnost. Miles smatra da su tada žene

svedene na položaj tek nešto bolji od rop-skoga – oduzeta im je sloboda, neovisnost, vlast, čak i najosnovnije pravo na raspolaganje vlastitim tijelom. Daljnjim razvojem društava muško vladanje silom postupno je zamijenila vladavina zakona. Iako nisu sve žene živjele kao žrtve i umrle kao ropkinje, ne može se zanijekati da su bile sve ugroženije.

U drugom poglavlju, *Pad žene*, autorica piše o pojavi boga muškarca te o padu Velike Božice. Ljudska su društva, zahvaljujući otkriću zemljoradnje i ujedinjavanju u plemenske saveze, postajala sve istančanija, što je tražilo strukture, sustave i upravu. Nije bilo moguće kontrolirati sve žene, pa se nadzor nastojao postići preko Boga. U jednom su tisućljeću sve svjetske religije jedna po jedna stupile na scenu te su zamijenile štovanje Velike Božice ili faličkih božanstava koja su je istisnula. Svi ti sustavi i religije – judaizam, konfucijanizam, budizam, kršćanstvo i islam, piše Miles – predstavljene su kao sveti plodovi božanskoga nadahnuća prenesenog s božanske muške moći na muškarce. Ona smatra da je svaka na svoj način u samoj svojoj naravi sadržavala pretpostavku o podređenosti žena. Ženama je potpuno bilo oduzeto pravo odabira muža, uskraćivala im se sigurnost unutar braka, stavljen je naglasak na žensku dužnost razmnožavanja te im je zanijekano svako uživanje u spolnom činu. Tako je najviša vrijednost prebačena sa ženskosti i plodnosti na djevičanstvo. Povijesni spisi, kako ističe Miles, pokazuju da su žene bile žrtve patrijarhalnih zakona – nisu im uskraćena samo ljudska prava nego i pripadnost ljudskoj vrsti, s obzirom na to da ih se proglašavalo manje vrijednima i da ih se podčinjavalo pravilima i vrijednostima koje su mahom donosili muškarci.

Poticaj za promjenu pojavio se unutar samih sustava – bili su prestrogi i s godinama sve je više muškaraca i žena odbijalo živjeti u skladu s njihovim pravilima. Izlaskom iz srednjega vijeka znanje je postalo glavni put do vlasti, što je značilo da je za žene glavna mogućnost bijega u svijet učenosti ležala, paradoksalno, iza zatvorenih vrata izdvojenih zajednica. No žene uglavnom nisu imale pristupa nikakvom stjecanju znanja zbog niskoga mišljenja o ženskoj inteligenciji, a njihova je neupućenost služila kao potvrda manje vrijednosti.

U trećem poglavlju, *Vlasništvo i vlast*, autorica je naglasila "nevidljivost" ženskih poslova te je opisala utjecaj revolucija na promjene u položaju žena. Naime, rad žena bio je zbog svoga kontinuiteta nezapažen i uziman zdravo za gotovo u većini društava – upravo je to razlog njihova rijetkoga pojavljivanja u povijesnim spisima i u službenim popisima zanimanja i poslova. U mnogim su dijelovima svijeta žene obavljale najniže poslove svojega društva, no iako su ti poslovi često bili ključni za opstanak zajednice, često nisu stjecale status i poštovanje.

S vremenom je ipak došlo do promjene, kojoj je autorica posvetila četvrto poglavlje, *Preokret*. Ona je najprije naglasila da se novi načini sputavanja žena i održavanja ženske podređenosti podudaraju s industrijskim ustrojem i usponom kapitalizma, rođenjem moderne znanosti te odgovorom zakonodavaca na društvene promjene. S pojavom industrijalizacije nestala su starinska obiteljska gospodarstva, a žene su bile suočene sa strogom spolnom podjelom rada, prema kojoj je muškarac dobio novi naslov, "hranitelj", što je ženu automatski svelo na nižu, manje važnu, razinu. Do tada su žene i muškarci bili suradnici u obiteljskoj zajednici, no došlo je do preokreta, u kojem su muškarci obavljali sofisticirane industrijske zadatke, dok su žene osuđene na niže, povremene i loše plaćene poslove, domaćinske poslove te potpunu odgovornost za skrb o djeci. Ipak, s vremenom su žene polako po-

čele odbacivati mit o "hranitelju" i prepoznale da su njihovi životi i interesi odvojeni od muških.

Miles se slaže s brojnim aktivisticama da je pravo glasa oduvijek bilo temelj svakoga programa emancipacije, ali dodaje da je borba za ženska prava uključivala i pokušaj osvajanja drugih sloboda, poput zahtjeva za školovanjem. Žene su se posvuda zalagale za školovanje, zakonsku reformu, zaposlenje, građanska prava i pravo glasa, koje je dodijeljeno posljednje. Također ističe da su, dok je borba za ženska prava bila u punom zamahu, mnogi shvatili da će bez tjelesne emancipacije žena pobjeda biti isprazna. Kontracepcija je bila ključna tema u borbi za tijelo. U razdobljima prije našega, žene nisu imale nikakva izbora – djecu je slao Bog, a majčinstvo je bila osnovna ženska uloga. Moderna "kontrola rađanja" postala je simbolom pokreta za tjelesnu emancipaciju, baš kao što je glasačko pravo utjelovljivalo borbu za građanska prava. No pojavio se i muški odgovor na ta nastojanja. Sigmund Freud se u Beču posvetio kulturnoj zadaći vraćanja muškarca na dominantnu poziciju, što je pokušavao učiniti pričama o ženskoj prirodi i njezinu "prirodnom" položaju, a vratio je u središte pozornosti i falus te iznio tezu o ženskoj zavisti na penisu.

U nastavku autorica iznosi da su u Prvom svjetskom ratu ženama bile potpuno nedostupne povlastice koje su muškarci dodjeljivali sebi, a to se ponovilo i u Drugom svjetskom ratu. Uspon fašizma podrovaio je gotovo sve što su žene osvojile u prošlostoljetnoj borbi, a nacizam je iznio ideal ženstvenosti. Srž nacističke misli o ženskom pitanju bila je doktrina o nejednakosti spolova, koja se trebala održati silom. Međutim, nekoliko desetljeća nakon

rata ponovno se počelo govoriti o kontracepciji, nakon nastanka kontracepcijske pилule i spirale. Ta nova kontracepcijska sredstva nadziru isključivo žene, za razliku od kondoma, te osiguravaju cjelodnevnu zaštitu cijele godine. Sama kontracepcija odvojila je seks od reprodukcije, a time je u prvi plan gurnuta prepirka – tko nadzire žensko tijelo? Miles smatra da je povijest prava na pobačaj sama po sebi umanjena prikaz društvenih i zakonskih sustava nadzora nad ženskim tijelima, koji su donedavna uvijek odražavali patrijarhalne želje i strahove, a nikad ženske potrebe. Napokon, 1973. godine Vrhovni sud Sjedinjenih Američkih Država presudio je da "pravo na osobnu privatnost uključuje odluku o pobačaju", što je bila važna odluka u borbi za pravo na izbor.

Autorica naglašava da je s vremenom novi ženski pokret nabujao u utjecajnu političku silu, koja je prikupljala potporu od pojedinih muškaraca i cijelih vlada, prestavši biti isključivo ženska domena. No ulazak žena u politiku i vlast u svijetu bio je sporadičan i spor. Sve snažnije uvjerenje da muškarci i žene nemaju samo različite nego i suprotstavljene političke potrebe i zahtjeve potaknulo je osnivanje ženskih stranaka i udruga koje su lobirale i borile se za ženske teme. Međutim, od 1970-ih sve se jasnije vidjelo da su takve prednosti osvojile bjelkinje srednjega sloja uglavnom za druge bjelkinje srednjega sloja. Ondje gdje se rasizam dodiruje sa seksizmom, žene su oduvijek osjećale neku vrstu razdvojenosti.

Nepovoljna spolna segregacija, smatra Miles, i dalje postoji u dubinskoj strukturi svakoga društva. Za žene se životna odluka (koju umjesto njih uglavnom donose njihova društva) svodi na biranje između toga da budu prezaposlene radnice/žene/majke s dvostrukim teretom ili nezaposlene kućanice. Takozvana "zaposlena žena" besplatno obavlja sve zadatke uz posao za koji, u najboljem slučaju, prima tri četvrtine plaće muškaraca. Zakoni o jednakim plaćama doneseni u raznim dijelovima svijeta imali su jedva primjetan učinak

na taj nerazmjer. Miles iznosi da su žene i danas suočene s vječnim mitom o ženskom – žene su tu za muškarce i moraju biti zahvalne. Nigdje to nametanje nije tako upadljivo kao u holivudskoj filmskoj industriji i drugim masovnim medijima. Autorica ističe da treba proučiti razmjere u kojima su masovni mediji 20. stoljeća preuzeli ulogu starih oruđa vladanja u nastojanju da se žene zadrže pod jarmom te da moramo posvetiti pozornost ženama koje ne žive u zapadnom svijetu, gdje je teror nad ženama i danas svakodnevan.

Ipak, smatra Miles, čak i na Zapadu muškarci još imaju vodeću ulogu u zakonu, politici, poslovanju, industriji i vlasti. Ženska prava nisu izjednačena s "ljudskim pravima", odnosno s muškim pravima. Dubinski se obrasci sporo mijenjaju, pa je stoga potrebno preoblikovati moderno društvo – ni jedna revolucija, ni jedan zahtjev za ravnopravnošću do sada nije izborio ravnopravnost među spolovima. Ni jedno društvo nije uspješno uklonilo spolnu podjelu rada ni novca i moći koje rad donosi. Nigdje žene ne uživaju ista prava, povlastice i mogućnosti kao muškarci. Povijest žena, koja je toliko dugo nastajala, na neki je način tek rođena – žene se sada ne bore samo za nove definicije, zaključuje Miles, nego i za pravo da definiraju.

Djelo Rosalind Miles bit će zanimljivo onima koje zanima drugačiji pogled na povijest koji upozorava na dosad zanemaren ženski udio u oblikovanju kulture i civilizacije, onima koji se pitaju zbog čega je u povijesnim prikazima zastupljeno tako malo žena te aktivistima koji se bave ljudskim pravima i prevencijom diskriminacije. U ovoj je knjizi autorica nastojala odgovoriti na ta i slična pitanja na provokativan način, blizak široj publici. Pritom se nije služila znanstvenim pristupom, pa

je mjestimično, kako ističe urednica knjige, čak iznosila nepotpune ili povijesno netočne podatke. Iako Miles ističe da ovom knjigom iznosi povijest žena, a ne feminizma, ona je ipak, želeći istaknuti važnost ove teme, često isticala upravo feminističku perspektivu, zanemarujući druge perspektive. Ipak, njezino je djelo aktualno, provokativno i potiče na daljnje istraživanje. Nepobitno je da su žene gotovo potpuno zanemarene u zapisivanju povijesti čovječanstva te da njihova priča mora biti ispričana. Moramo učiti o ženama iz povijesti i sadašnjosti čije priče nismo čuli, da bismo odali počast ženama koje su stvarale i koje stvaraju povijest, zajedno s muškarcima.

Mia Bašić

Milana Černelić, Marijeta Rajković, Tihana Rubić (ur.) ŽIVJETI NA KRIVOM PUTU

Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju,
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Gradski muzej Senj; Zagreb, sv. I/2008., sv. II/2009., sv. III/2009., 973 str.

U katalogu izložbe "Iz baštine bačkih Hrvata Bunjevaca" (Etnografski muzej u Zagrebu, 1998.) možemo pročitati: "Predmeti pomoću kojih smo ovom izložbom pokušali posjetiteljima ispričati priču o životu bunjevačkih Hrvata iz Bačke od kraja 19. stoljeća pa do četrdesetih godina 20. stoljeća, pripadaju naraštajima Bunjevki i Bunjevaca koji danas žive u Hrvatskoj (str. 26) (...) Osobito smo njihovim sunarodnjacima u Hrvatskoj željeli nešto više ispričati o bunjevačkom načinu života kako bi bolje upoznali njihovu vrijednu baštinu i bogatu ravničarsku dušu. ... Nadamo se da sada o njima više znamo i da je ovo tek početak boljeg i dubljeg upoznavanja" (str.